

Uitzicht

In 1336 – nu meer dan 670 jaar geleden — beklimt de dichter Petrarca de Mont Ventoux. Niet om zich daar met God te verstaan zoals Mohammed en Mozes vóór hem deden, maar louter en alleen om te genieten van het uitzicht, en misschien ook wel een beetje vanwege de sportieve prestatie, wie zal het zeggen. Petrarca zal er achteraf nog een beetje moeilijk over doen, want zomaar voor je lol helemaal opgaan in de uiterlijke wereld was in die tijd geen teken van diepe ernst. Wat hij deed was nieuw. Nieuw was ook dat deze kunstenaar in de wilde natuur stukjes van het landschap tot tuin ombouwde. Petrarca's tuinen zijn beroemd geworden. Daar liet hij zich inspireren bij het lezen en dichten. Maar Petrarca zou niet de enige blijven. Vele andere kunstenaars en intellectuelen ontdekten in die veertiende eeuw na Chr. het landschap.

Waar ik vanmiddag de aandacht voor wil vragen is dat de ontdekking van het landschap samenvalt met de opkomst van de moderne stad. Die twee horen bij elkaar. Ze zijn beide uitingen van menselijke cultuur. Het uit zich in de schilderkunst, als het perspectief wordt ontdekt. Heel vaak zien wij op die schilderijen menselijke taferelen op de voorgrond, in een stedelijke setting, met uitzicht over het land. In Holland gebeurt hetzelfde, maar dan een paar eeuwen later als de Spanjaarden vertrokken zijn en de stedelingen het omringende land ontdekken. In de geschiedenis van de Europese cultuur komt er nog zo'n moment van contrasterend samengaan van stad en land, wanneer in de 19de eeuw de Industriële Revolutie de stad onleefbaar heeft gemaakt en schilders uit de School van Barbizon, of de Haagse School en iets later ook de Impressionisten het de steden omringende land op trekken.

Stad en land zijn dag en nacht, man en vrouw, zon en maan. Ze horen op een contrasterende manier bij elkaar. Steden zijn uit het landschap ontstaan, uit het boerenland, op kruispunten van wegen, aan de voet van een bergpas. Sommige van die steden hebben hun relatie met het landschap min of meer bewaard, andere zijn tot zelfstandige metropolen uitgegroeid die als een magneet gingen werken op mensen van elders, en delen van het land verzwolgen. Maar heel lang is het land nog altijd tot in de metropool bespeurbaar gebleven, al was het maar in het streekaccent.

In de megapool Randstad, en straks misschien wel in heel Nederland, dames en heren, is de dynamische tegenstelling stad-land zo aan het afvlakken dat we hard op weg zijn een grote buitenwijk te worden, met hier en daar een historisch-stedelijk centrum. Tot die ontwikkeling hebben we allen ons steentje bijgedragen, letterlijk. Gemeentebesturen, een zich terugtrekkende rijksoverheid, projectontwikkelaars en woningbouwverenigingen. Landelijk wonen, buiten wonen, is bijzonder aantrekkelijk gebleken. Honderdduizenden, miljoenen hebben de stad verlaten en wonen nu op het platteland dat daarmee steeds minder platteland wordt. Het is een onverbidelijke logica: als we buiten bouwen, wordt dat toch weer een soort binnen:

Want daar zit men dan als stedeling, temidden van het groen. Van zitten is namelijk alleen sprake in de weekeinden. Door de weeks moet per auto een flink deel van het land bestreken worden, wanneer men uitzwermt over de files naar de brainparken en kantoorcomplexen elders. Met de hechting aan 'het buiten' vlot het ondertussen niet zo sen. De postmoderne mens schiet niet zo makkelijk meer wortel, de auto heeft het mogelijk gemaakt werk, huis en recreatie ver uit elkaar te drijven. En daar komt bij, ook

mensen die landelijk wonen nemen toch enkele keren per jaar het vliegtuig naar plaatsen waar ze nog meer rust en ruimte vermoeden.

Je hoort vaak zeggen dat de mens van nu weer een nomade aan het worden is. In de moderne theorie wordt die term zelfs als eretitel gebruikt. Landbouwers zijn immers saaie mensen, de hele dag zijn ze maar bezig met dorpsroddel en hun vee. Welnu, de moderne nomade is een forens, een filerijder, die om de tien jaar van woning wisselt, en van buitenwijk naar buitenwijk trekt. Hoe avontuurlijk is dat? In een aantal opzichten is hij net zo geborneerd als zijn dorpse tegenhanger. Velen van ons leven tegenwoordig ingesponnen in onze eigen levenssfeer. In de sociale filosofie is daarvoor de term 'capsulaire samenleving' in zwang gekomen. Het is een feit dat wij met onze ipods, MP3-spelers, onze luxueus ingerichte auto's, onze campers, de overal eendere hotelkamers die we boeken, onze mobiele telefoons, de chatprogramma's op het internet, een privéruimte om ons heen kunnen creëren die ons afschermt van de buitenwereld. We kapselen ons in in een eigen, zelfgesponnen ruimte en bewegen ons daarin door de wereld. Ik hoef maar even te verwijzen naar het belgedrag van velen van ons in volle treinen, en u weet wat ik bedoel. Hoe zo openbare ruimte? Op dezelfde manier kunnen we de schattigste boederettes bewonen op het platteland, zonder deel te hebben aan de plattelandsgemeenschap. We kunnen een mooie Vinexwoning aanschaffen zonder de noodzaak te voelen de buurt te leren kennen. We kunnen een peperdure stadsvilla bewonen, met parkeergelegenheid ondergronds, maar de stad zelf komen we haast nooit meer in tenzij voor een zakendiner.

De steeds verdergaande privatisering van de openbare ruimte is slecht voor het sociale klimaat in de steden, daar hoeft geen twijfel over te bestaan. Maar ze is volgens mij ook een van de oorzaken van de oprukkende verstedelijking van het platteland. Wij

wonen kunnen we bouwen. Alles wat de stad aantrekkelijk maakt, de dynamiek, de overvloed aan culturele voorzieningen, de diversiteit, de historische geleding van buurt, wijk en centrum, is dat alleen maar omdat we naar buiten kunnen, ons huis uit. De stad in, maar ook de stad uit. De leefbaarheid van steden wordt mede bepaald door het omringende landschap. Het is de les die we van de renaissance-mens kunnen leren. Uitzicht.

Jan-Hendrik Bakker

Deze korte rede werd gehouden op 28 mei 2008, ter gelegenheid van de jaarmanifestatie van Aedes Forum voor Inspiratie en Zingeving te Utrecht.